

lemző típusa inkább arra alkalmas, hogy releváns tudás nélkül ismeretlen problémákat megoldjon, az időseknek azon képessége fejlett, hogy tapasztalatuk és szerzett tudásuk segítségével felismerjenek és megértsenek összefüggéseket. A szelle-

mi képességek korral való csökkenése közkeletű tévedés, ugyanakkor az időskori intelligencia sajátosságainak megfelelően az ilyen használók képzésére több időt kell szánni, és ajánlatos legfeljebb tízes csoportokban foglalkozni velük.

(Autoref.)

Információelőállítás, -megjelenítés és -terjesztés

Digitalizálás

Lásd 103

Audiovizuális, elektronikus, optikai információhordozók

07/135

THOMAS, Sarah E.: Publishing solutions for contemporary scholars: the library as innovator and partner = Libr.Hi Tech. 24.vol. 2006. 4.no. 563-573.p. Bibliogr.

A tudományos publikálás alternatívái - könyvtárak új szerepben

Elektronikus publikáció; Esettanulmány [forma]; Fel-sőoktatási könyvtár; Publikálás -tudományos kiadványoké

A 20. század végén a tudományos kommunikáció terén egyfajta krízishelyzet alakult ki. Míg a tudósok elsősorban abban voltak érdekeltek, hogy kutatási eredményeiket minél szélesebb körben tegyék hozzáférhetővé, addig a tudományos folyóiratok árai az egekbe szöktek, beszerzésük költségessé vált. A könyvtárak idővel kénytele-

nek voltak új megoldások után nézni, dolgukat nem kis mértékben könnyítette meg a technológia fejlődése, az internet elterjedése, a kommunikáció új eszközeinek megjelenése. Egyre több egyetemi és főiskolai könyvtár kezdte missziója részének tekinteni a tudományos kommunikációhoz való hozzájárulást: a tudományos cikkek, kutatási eredmények megjelentetését. A cikk a *Cornell University Library* (továbbiakban: CUL) példáján keresztül illusztrálja az amerikai egyetemi könyvtárak részvételét a tudományos publikálásban.

A *Project Euclid* a CUL webes szolgáltatása, amely matematikai és statisztikai tárgyú tudományos cikkekhez biztosít online hozzáférést. A cikkek egy része megvásárolható, egy része nyílt hozzáférésű folyóiratokban található, egy része pedig csak bizonyos tudományos közösségek tagjai számára elérhető. Jelenleg valamivel több, mint 40 folyóirat képezi a szolgáltatás részét. A projekt létrehozását a *The Andrew W. Mellon Foundation* anyagi hozzájárulása tette lehetővé. A finanszírozás költségeit részint a kiadóvállalatok, részint a könyvtár állja az előfizetésekből befolyt összegből. Ily módon a könyvtár megfizethető áron jut az egyes folyóiratok licenceihez.

A CUL másik, a tudományos publikáláshoz kapcsolódó szolgáltatása az *arXiv*, amely elsősorban a fizika, matematika és számítástechnika tuda-

mányaihoz kapcsolódó e-printek archiválására szolgál. Az arXiv jelenleg a legsikeresebb nyílt hozzáférésű e-print archívum a világon. A CUL munkatársai által regisztrált adatok alapján évente 300 millióan lépnek fel az oldalra, és ez – a tükörszerverek miatt – csupán a töredéke a valódi látogatottságnak. Jóllehet nem kétséges, hogy a nyomtatott folyóiratban való megjelenés nagyobb elismerést jelent egy szerző számára, egyes kutatók a cikkek eleve elektronikus formában történő publikálását kényelmesebb és költségkímélőbb megoldásnak tartják, ami elsősorban a szakértői lektorálás (peer-review) megkerülésének tudható be.

A CUL munkatársainak saját fejlesztése a *DPubS* elnevezésű nyílt forráskódú szoftver, amely elektronikus tartalmak publikálására szolgál. A szoftver segítségével a Project Euclidhoz hasonló digitális archívumok hozhatóak létre. Lehetőség van arra, hogy az egyes folyóiratokhoz való hozzáférés módját az archívum gazdaintézménye határozza meg.

A 21. század elején a hozzáértők széles köre folytat heves diskurzust a tudományos publikálás finanszírozásáról. A CUL által létrehozott „Center for Innovative Publishing” kezdeményezései: a Project Euclid, az arXiv, a DPubS a diskurzusban felvetett kérdésekre adott komplex válaszként is értelmezhetőek.

(*Dancs Szabolcs*)

07/136

FOURNIER, Johannes: Zur Bedeutung von Open Access für das Publikationsverhalten DFG-geförderter Wissenschaftler. Bericht über die Ergebnisse einer Umfrage im Auftrag der Deutschen Forschungsgemeinschaft = Z. Bibliothekswes. Bibliogr. 52. vol. 2005. 5. no. 235-244. p. Bibliogr.

Res. angol nyelven

A nyílt hozzáférés hatása a DFG-támogatásban

részesülő kutatók publikálási szokásaira. Beszámoló a Német Kutatási Társaság megbízásából készült felmérés eredményeiről

Elektronikus publikáció; Felmérés [forma]; Hozzáférhetőség; Kutató -mint olvasó; Publikálás -tudományos kiadványoké

A tudományos kutatás nemzetközi jellege igényli a tudományos információkhoz való – térítől és időtől független – hozzáférést. Az elektronikus kommunikációs eszközök fejlődése nyomán a tudósok előtt új tájékozódási és publikációs lehetőségek nyíltak; a kilencvenes évek közepe óta egyre nő az elektronikus folyóiratok száma. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a főleg közpénzekben végzett kutatások eredményeit publikáló drága szakfolyóiratokat megint csak közpénzekből fenntartott könyvtáraknak kell megvásárolniuk: ennek hatására adták ki a tudósok a „*Sciences back to the scientists*” („a tudományokat kapják vissza a tudósok”) jelszót, amely az ún. Open Acces (Nyílt Hozzáférés = OA) mozgalom ideológiai hátteréül is szolgált. Az OA-mozgalom azt szorgalmazza, hogy a kutatási eredményeket az interneten tegyék ingyenesen hozzáférhetővé különböző formában, különféle üzleti modell alapján.

Lényegében kétféle megoldásról van szó:

- Az egyik az ún. „arany út” (*golden road to OA*), amikor a szerző (vagy munkahelye) állja a lektorált elektronikus folyóiratokban a megjelenés költségeit (*author fees*),
- a másik a „zöld út” (*green road to OA*): ebben az esetben a lektorált és már publikált cikket – szekunder módon – intézményi vagy szakterületi archívumban (*repository*) teszik hozzáférhetővé a nagyközönség számára (*self-archiving*) – mindkét esetben térítésmentesen.

A mozgalom egyre növekvő jelentőségét a különböző állásfoglalások is jelzik, így „*A tudományos ismeretekhez való nyílt hozzáférésről*

kiadott berlini nyilatkozat” is (<http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>), amelyhez több német kutatóintézet is csatlakozott 2003 októberében. Ekkor a Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG = Német Kutatási Társaság) is válaszút elé került: támogassa-e, s ha igen, milyen módon a nyílt hozzáférést. Ahhoz hogy megbízható információk birtokában tudjanak dönteni, 2004 nyarán széles körű felmérést kezdeményeztek 1600 kutatójuk körében, hogy jobban megismerjék az információs és publikációs szokásaikat, preferenciákat.

A tanulmány ennek a kérdőíves felmérésnek a célját, kiindulópontjait és lebonyolítását, a kérdéscsoportokat és a kapott eredményeket ismerteti, melynek során részletesen kitér a négy nagy tudományterület (társadalom- és humán tudományok, természet-, élet- és műszaki tudományok) jellegzetességeire. A kérdőívet a *Publikationsstrategien im Wandel?* című füzet (http://www.dfg.de/dfg_im_profil/zahlen_und_fakten/statistisches_berichtswesen/) tartalmazza (69-80. p.).

A DFG által támogatott kutatási projektek eredményeit a jövőben a kutatóknak digitális intézményi vagy szakarchívumokban ingyenesen közzé kell tenniük.

A DFG elektronikus publikálásért felelős programigazgatójának fenti tanulmánya stílszerűen a DFG honlapján is megtalálható.

(*Murányi Lajos*)

07/137

KENNEDY, Joy: Risk analysis of an electronic journal collection = J.Hosp.Libariansh. 6.vol. 2006. 3.no. 57-66.p.

Egy elektronikusfolyóirat-gyűjtemény kockázatelemzése

Elektronikus folyóirat; Időszaki kiadványok gyűjteménye; Hozzáférhetőség

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

Amikor a könyvtár úgy dönt, hogy a nyomtatott folyóiratok előfizetéséről az elektronikus változatra tér át, alapos elemzést kell végeznie a lehetséges kockázatokról és előnyökről. Az előnyök közé tartozik a folyóirat tartalmának könnyű elérése az egész intézményen belül, a folyóirat-tartalom teljessége, hozzáférés kiegészítő, csak elektronikus formájú tartalomhoz, helymegtakarítás, időnyereség a folyóirat-feldolgozás kiküszöbölése révén, és megszabadulás a régi számok köttetésének terhétől.

Az elektronikusfolyóirat-gyűjtemény kialakításának kockázatát jelenti, hogy nem ellenőrizhető folyamatosan a tartalom elérhetősége, a friss tartalom nem látható, és a folyóiratcsomagok változó címekeket tartalmaznak. Az e-folyóiratok elérése nagymértékben függ az elektromos hálózattól és az internetszolgáltatástól is. Az elektronikus folyóiratokkal kapcsolatos kockázatelemzésnek ki kell terjednie az intézmény kockázattűrési képességének és a könyvtár küldetésének alapos vizsgálatára is, valamint arra, hogy áll-e rendelkezésre technikai segítség a könyvtáron és az intézményen belüli elektronikus hozzáférés biztosítására.

(*Autoref.*)

07/138

FERGUSON, Christine L. - COLLINS, Maria D. D. - GROGG, Jill E.: Finding the perfect e-journal access solution...the hard way = Tech.Serv.Q. 23.vol. 2006. 4.no. 27-50.p. Bibliogr.

Elektronikus folyóiratok hozzáférhetővé tételének optimális megoldása

Egyetemi könyvtár; Elektronikus folyóirat; Felmérés; Gépi folyóiratkezelés; Hozzáférhetőség; Szolgáltatásos használata

[A forrás-folyóirat az alábbi címen szerezhető be:
HAWORTH DOCUMENT DELIVERY CENTER,
Haworth Press, Inc., 10 Alice Street, Binghamton, N. Y. 13904]

A cikk vázolja, hogy az utóbbi időben hogyan

fejlődött az elektronikus folyóiratok hozzáférhetővé tétele a Mississippi Állami Egyetem könyvtárában. Ismerteti az ezt célzó különféle megoldásokat, például az elektronikus folyóiratok integrálását az online katalógusba, a folyóiratcikkek jegyzékeit és az OpenURL alapú linkfeloldók használatát, és számba veszi ezek előnyeit, hátrányait. Összegezi az egyetem könyvtárában végzett felmérés eredményeit, melynek annak megállapítása volt a célja, hogy a használók melyik típusú hozzáférést részesítik előnyben.

(Autoref.)

07/139

OLTMANS, Erik - WIJNGAARDEN, Hilde van: The KB e-Depot digital archiving policy = Libr.Hi Tech. 24.vol. 2006. 4.no. 604-613.p. Bibliogr.

A holland Királyi Könyvtár digitális archiválási politikája

Digitalizálás; Együttműködés -nemzetközi; Információtechnológia; Kapcsolat intézményekkel; Megőrzés; Nemzeti könyvtár

Manapság a tudományos folyóiratok egyre nagyobb hányada kizárólag elektronikus formában érhető el a felhasználók számára. Azonban annak biztosítása, hogy a hozzáférés lehetősége mindig megmaradjon, hosszú távú tervezést, költséges befektetést igényel már ma is. A Holland Nemzeti Könyvtár (Koninklijke Bibliotheek, KB) élen jár ebben a gondolkodásban.

A KB döntéshozói abból indultak ki, hogy a digitális formában őrzött dokumentumok folyamatos elérhetőségét számos veszély fenyegeti: a nagy nemzetközi kiadók tevékenysége nehézkesen felügyelhető; a kiadó megszűntével fontos adatok veszhetnek el; időről-időre új technológiára van szükség. A megoldás szerintük az ún. *biztonságos helyek hálózata* lehet, amelynek fenntartói hajlandók beruházni (anyagi és szellemi téren egyaránt), illetve vállalják, hogy állandóan tökéletesítik a rendszert. Emellett természetesen

szabványos lesz az adatbevitel, és a kiadók kérésére – üzleti megfontolásokból – bizonyos fájlokhoz csak korlátozott mértékben tudunk majd hozzáférni.

Mivel a KB a legmesszemenőbb mértékben élvezi a holland állam támogatását (2006-ban az intézmény költségvetési támogatása 40 millió eurót tett ki, és 2005-ben csupán a digitális megőrzés terén végzett kutatásokra közel 1 millió eurót költöttek), minden feltétel adott ahhoz, hogy a Holland Nemzeti Könyvtár meghatározó szereplője legyen az ekképpen formálódó, globális rendszernek. Kitartó munkájukat igazolja, hogy rövid időn belül megállapodtak a legjelentősebb kiadókkal: az Elsevierrel és a Kluwerrel a hazai partnerek közül, illetve a tudományos publikációk 90%-át megjelentető 20 világcég szinte mindegyikével. A megállapodások kimondják, hogy a biztonságos helyek ingyenesen tárolják a hozzájuk eljuttatott anyagokat, cserébe garanciát vállalnak arra, hogy bármilyen technikai akadályoztatás esetén képesek lesznek pótolni a szolgáltatást. A cikk írásának idején (2006 márciusában) kb. 3.500 folyóirat 5,8 millió digitális (off/online) objektumát tárolta a KB. Igazán elégedettek persze akkor lennének, ha az említett legjelentősebb lapok mellett a legtöbbet hivatkozottak is felkerülhetnének anyagaik közé – függetlenül azok kiadójától. Távlati célként pedig weblapok teljességre törekvő archiválása is a terveik között szerepel.

A hosszú távú digitális archiválás területén kétféle gyakorlat terjedt el. Az egyik arra törekszik, hogy a digitális objektum kövesse a környezet (szoftver/hardver) fejlődése által hozott változásokat (*migration*). Ez az út rövid távon észszerűnek tűnik, ám számolni kell azzal, hogy valamennyi „környezetváltozás” – ha minimális mértékben is, de – módosítja magát a dokumentumot, aminek ezáltal sérül az integritása. Alternatívának számít az ezzel ellentétes megközelítési mód: úgy alakítani a digitális környezetet, hogy egy objektum minél hosszabb időn át képes legyen hitelesen megőrizni az attribútu-

maik (*emulation*). Felismerve az időtényező jelentőségét, a KB figyelme ez utóbbi felé fordult – a könyvár idén állítja rendszerbe ún. *modular emulatorát* –, ám ezzel párhuzamosan évek óta keresi annak a lehetőségét, hogyan hasznosíthatná a másik elven működő rendszereket.

Saját kutatásai mellett a Holland Nemzeti Könyvtár számos projekt részese. Említést érdemel ezek közül az Európai Bizottság által felügyelt *Planets* (Preservation and Long Term Access through Networked Services), amelyben nemzeti könyvtárak, egyetemi kutatóintézetek és számítástechnikai óriáscégek működnek együtt. A munkacsoport feladata nem kevesebb, mint dönteni az Európai Unió elkövetkezendő évtizedeinek digitalizálási stratégiájáról.

(*Vasbányai Ferenc*)

07/140

MORRIS, Anne - AYRE, Catherine - JONES, Amy: Audio-visual materials in UK public libraries: economic sense? = J.Doc. 62.vol. 2006. 5.no. 555-569.p. Bibliogr.

Gazdaságos-e az audiovizuális dokumentumok szolgáltatása a brit közkönyvtárakban?

Audiovizuális anyag; Felmérés; Gazdaságosság -könyvtárban; Költségelemzés; Közművelődési könyvtár; Szolgáltatások

Az Egyesült Királyságban elterjedt és változatos az audiovizuális anyagokkal való állománygyarapítás gyakorlata. Az audiovizuális dokumentumok szolgáltatása kölcsönzési díjak formájában bevételt termel, ugyanakkor jelentős költséget is okoz. A médiumok formája és a szolgáltatás adekvát módja folyamatosan változik. A közkönyvtárak között kérdőíves felmérés útján állapították meg az audiovizuális dokumentumok gyarapodásának aktuális, illetve előrelátható jövőbeni adatait, valamint az audiovizuális gyűjteményrészrel kapcsolatos bevételeket és kiadásokat. Az adatokat összevetették egyéb, hitelt érdemlő forrásokkal. A cikk részleteiben ismerteti az alkalmazott számításokat, elismerve, hogy több eljárás is létezik. A költségelemzés kimutatta, hogy országos szinten minden, az audiovizuális szolgáltatásra költött font 1,34 font közvetlen hasznot eredményez.

(*Autoref. alapján*)

Lásd még 73, 95-96, 115, 131, 143

Könyvtárgépesítés, könyvtárépület

Könyvtárépítés, -berendezés

07/141

McDONALD, Andrew: The ten commandments revisited: the qualities of good library space = LIBER Q. 16.vol. 2006. 2.no. 10 p.

A könyvtárépületek minőségének tíz kritériuma

Igény; Könyvtárépület -egyetemi, főiskolai

Számos új egyetemi könyvtár épül világszerte, jó esetben sikerrel kombinálva az izgalmas építészeti kifejezőmódot az inspiráló belső terekkel és a funkcionalitással. Érdemes tehát áttekinteni *Faulkner-Brown*-nak a hetvenes évek könyvtárépítészeti gondolatvilágát tükröző „tízparancsolatát”, melyet a szerző inkább tíz minőségnek nevezne, és amelyek szerint a könyvtárépület legyen:

- funkcionális, azaz a tér működjön jól, nézzen ki jól és legyen tartós, könnyen használható, és gazdaságosan üzemeltethető;
- alkalmazkodó, azaz a tér legyen rugalmas,